
This is the **published version** of the bachelor thesis:

Bosch Moral, Clàudia; Ferrero Hernández, Cándida, dir. L'amor a l'antiga Roma a través dels poetes elegíacs. 2017. 30 pag. (804 Grau en Estudis Clàssics)

This version is available at <https://ddd.uab.cat/record/180118>

under the terms of the license

L'AMOR A L'ANTIGA ROMA A TRAVÉS DELS POETES ELEGÍACS

Introducció: Objectius del treball	3
El context històric en relació a la poesia amorosa: República tardana i Principat	4
La lírica llatina	5
Els antecedents	6
La lírica	7
L'elegia	8
Catul com a precursor	10
Tibul	12
Properci	12
<i>Monobiblos</i>	13
<i>Cynthia</i>	13
Ovidi	16
<i>Amores</i>	18
Els tòpics literaris amorosos	19
Poemes, temes i autors	19
CATUL	20
Els símptomes de l'amor. <i>Carmen</i> LI i <i>Carmen</i> V	
TIBUL	20
Refús a la lluita (Elegia, I, 1)	
PROPERCI	21
La infelicitat, i els perills de l'amor <i>Elegies</i> (I, I, I). <i>Cynthia prima</i>	
OVIDI	22
Amor humor i ironia <i>Amores</i> (II, XII)	
Conclusions	22
Bibliografia	24
Annex	25
Relació de Safo i Catul. <i>Carmen</i> LI	
Poema amorós a Lèsbia. <i>Carmen</i> V	
<i>Nulli se dicit mea mulier...</i> Catul, <i>Carmen</i> LXX	
<i>Divitias alius fulvo sibi congerat auro...</i> Tibul, <i>Elegia</i> I	
<i>Cynthia prima</i> . Properci, <i>Elegia</i> I, I	
Inesperada migdiada. Ovidi <i>Amores</i> I, V	
Amor a Corina. Ovidi, <i>Amores</i> II, XII	

Introducció

L'amor és un sentiment universal que moltes cultures han plasmat en textos o altres formes d'art. Un sentiment que ha provocat guerres cruels, com l'amor de Paris i Hèlena amb la Guerra de Troia. També ha marcat decisivament a herois com Enees quan rebutja a Dido, reina de Cartago, per assolir la seva funció de fundar l'estirp romana, o bé traïcions i transicions (com el pas de la Monarquia a la República romana).

Un tema que ha estat tractat des de l'Antiguitat amb poetes com Safo de Lesbos o Alceu. Els símptomes de l'amor narrats per Catul, Tibul o Properci... I encara avui, quan llegim aquestes composicions som capaços d'entendre i identificar-nos amb aquest sentiment, tot i que han passat més de dos mil anys.

Cultures properes o llunyanes, totes tenen una idea de què és l'amor. Segons Brian Arkins l'interès per l'individu neix amb la literatura romana concretament amb creacions literàries tan pròpies com la sàtira, l'elegia amorosa o les cartes¹. Considero que també la cultura grega va interessar-se pel coneixement de l'individu i els seus sentiments, com he mencionat anteriorment.

La cultura romana no fou diferent a la resta i tal com explica Cuatrecasas "l'amor es troba a la medul·la i les arrels del poble romà" ja que Venus és mare d' Enees, el fundador del llinatge romà². Als inicis l'amor és adaptat al caràcter auster, bèl·lic i funcional del poble romà però "l'amor en totes les seves vessants: romàntica o satírica, espiritual o sexual, ocupa un lloc molt important en els escriptors més rellevants de la literatura llatina"³.

L'objectiu d'aquest treball és exposar la idea del concepte amorós que es va viure a Roma durant l'època tardo-republicana i el principat d'August. Amb això es pretén arribar a comprendre per quin motiu el gènere de la lírica, concretament l'elegia, va néixer en aquest període tant breu, en comparació amb tota la història de Roma, arribant al seu màxim esplendor amb autors com Catul, Properci, Tibul i Ovidi.

No només es tracta el tema de l'amor en relació al seu context històric sinó també en particular amb autors com Catul, Properci, Tibul i Ovidi, perquè cada un d'ells tracta l'amor de manera diferent i la vida de cada un d'ells influeix en gran manera a la seva obra.

Primerament en aquest treball s'emmarca la lírica llatina en el seu context històric per tal de poder situar al lector en el període concret: d'una primera part convulsa i amb guerres civils es passa al període de pau (*Pax Augusta*) que ocorre durant el principat d'Octavi August; tot seguit explicaré amb detall les característiques pròpies del gènere de la lírica llatina, les seves influències anteriors, i els seus principals exponents i mencionaré qui eren els neotèrics i el seu principal exponent: Gai Valeri Catul; el seu amor amb Lèsbia i la rellevància o existència de l'estimada (Clodia Metelli). Posteriorment explicaré la poesia de Properci i Tibul i comentaré algunes poesies que exemplifiquin la temàtica del treball.

¹ ARKINS, p. 1

² CUATRECASAS, p. 15

³ *Ibid.*

L'ordre d'explicació dels poetes elegíacs es basa en un passatge de la *Tristia* IV, 10 d'Ovidi:

*Vergilium vidi tantum, nec avara Tibullo
tempus amicitiae fata dedere meae.
successor fuit hic tibi, Galle, Propertius illi;
quartus ab his serie temporis ipse fui.*

Per tant en primer lloc tractaré a Tibul, tot seguit Properci i finalment a Ovidi. He considerat escaient relacionar la ironia i l'erotisme amb Ovidi, el darrer dels elegíacs llatins i tractar amb més profunditat la seva obra dels *Amores*. Els tòpics amorosos seran tractats en el següent punt del treball per tal de demostrar la gran varietat i rellevància d'aquests. Finalment mencionaré la temàtica pròpia dels poetes elegíacs tot emprant passatges de poesies.

Voldria afegir una frase breu sobre l'elegia del professor Pedro L. Cano Alonso⁴, que resumeix l'essència de l'elegia:

Leer un poeta es reinterpretarlo por y para cada generación y la elegía se presta especialmente a esta constante relectura, pues parece guardar un mensaje para cada nuevo lector. Cada palabra contiene una alusión; cada silencio, una sugerencia.

Paraules clau: amor, poesia, elegíacs, Roma.

El context històric en relació a la poesia amorosa: República tardana i Principat

Per entendre la lírica llatina primer cal emmarcar-la en el seu context històric, un període de guerres civils i d'estabilització posterior que va afavorir la creació literària en general i concretament la lírica dedicada a l'amor.

El pas de la República a l'Imperi fou molt convuls. L'any 44 a.C. durant les Idus de març, Juli Cèsar, cabdill fins el moment inqüestionable, fou assassinat pels conjurats Casi i Brutus. Aquest fet és explicat a les fonts clàssiques per Suetoni i Plutarc. Octavià, el futur August, rep el poder per voluntat de Juli Cèsar, però Marc Antoni no hi està d'acord. El conflicte condueix a una lluita coneguda com la Guerra de Mòdena. Octavi surt victoriós i l'any 43 a.C es crea el segon triumvirat format per Marc Antoni, Lèpid i Octavi.

Un any més tard a la batalla de Filip, a Macedònia Marc Antoni vol combatre els assassins de Cèsar, que en veure's vençuts es lleven la vida. Amb el tractat de Bríndisi (40 a.C) se signa la pau entre Octavi i Marc Antoni que finalitza amb l'enllaç matrimonial entre Octàvia, germana d'Octavi i Marc Antoni. Però aquest enllaç és truncat i fracassa perquè Marc Antoni està profundament enamorat de Cleòpatra VII, reina d'Egipte, i passa llargues temporades amb ella al seu regne. Octavi ordeix una campanya de desprestigi al Senat, que desemboca en una guerra civil. La victòria final es decidirà a la batalla d'Acci, a les costes de l'Epir, l'any 31 a.C. Octavi derrota a Marc Antoni i Cleòpatra que es retiren a Alexandria i es lleven la vida.

És aleshores quan Octavi deixa que les institucions republicanes vagin desapareixent i paulatinament adquireix més poder. Inicia la pacificació de les Gàlies i d'Hispania.

Les successives victòries li permetran ostentar títols com *Augustus*, *Imperator*, *Princeps Senatus*, *Tribunis Plebis*, *Pontifex Maximus* i finalment *Pater Patriae*. Va iniciar una reforma urbanística i

⁴ Cano Alonso, P. "Sobre los personajes de Propertio" p. 102

d'embelliment de Roma que servia per a demostrar el seu poder. També va proposar certes mesures per a establir una reorganització de les províncies, que les va dividir entre aquelles de sobirania senatorial i altres de sobirania imperial.

Un afer que caldrà destacar és l'interès profund de restablir els *mores maiorum* que s'havien perdut a causa dels conflictes interns i el contacte amb altres cultures, com podia ser la grega. Mecenàs, dins del camp de la literatura, fou el designat per August i l'encarregat de realitzar una propaganda del règim a través d'aquesta. Totes les obres i reformes que va dur a terme August van quedar escrites a les *Res Gestae Divi Augusti*, la seva inscripció funerària.

Aquest context històric és rellevant per entendre l'obra d'alguns autors que es tractaran en aquest treball. Horaci fou un amic profund de Mecenàs i encarregat d'escriure el *Cant Secular*, fet que el va designar com el poeta més reconegut de l'imperi. Ovidi va ser desterrat per l'emperador August degut a la seva obra de l'*Ars Amandi*, que es tractarà en un dels apartats del treball. Properci i Tibul van ser també literats que van poder escriure la seva poesia degut a una època de bonança i pau que permetia una activitat tranquil·la i reposada com és l'art d'escriure poesia. Catul, Properci i Tibul reneguen del *negotium* que caracteritzava als romans i volen dedicar-se a l'*otium*, al gaudi de la vida. Autors benestants que no els calia preocupar-se per la seva economia ja que provenien de famílies adinerades i per tant podien dedicar-se a l'art de la poesia.

La lírica llatina

Els antecedents

Es coneix per lírica el gènere poètic que a l'antiguitat era recitat per l'acompanyament d'un instrument musical de corda anomenat lira. També podia ser cantada amb l'acompanyament d'altres instruments com la flauta o la cítara.

Els primers testimonis de lírica els trobem a Grècia al s. VII aC i podem distingir dos tipus: la lírica monòdica i la lírica coral. La lírica monòdica era recitada només per una persona. En aquest gènere destaquen poetes com Safo de Lesbos, amb composicions amoroses i un reconegut *Himne a Afrodita* i també Alceu o Anacreont de Teos. La lírica coral havia de ser interpretada per un cor i acompanyada d'una dansa. Cantada en un àmbit festiu i religiós, amb abundants referències mitològiques, llegendàries i tons èpics. En són exemple Píndar, Estesícor, Simònides i Alcman.

Amb el pas dels segles, quan Roma va conquerir Grècia, van començar a arribar totes les obres literàries gregues i com va referir Horaci: *Graecia capta ferum victorem cepit et artis intulit in agreste Latium*. A Roma ja existia una tradició lírica però només fou de tradició oral. Han arribat fragments dels *Carmen Saliare*, en els quals es dedicaven cants al déu Mart i Quirí, els *Carmen Arvale*, cantats pels germans Arvals, que lloaven a la deessa Dia o Ceres. També existien els *Carmina triumphalia*, cantats durant les victòries de Juli Cèsar i els *Carmina convivalia* recitats en el context d'un banquet. D'aquestes composicions líriques esmentades gairebé no s'ha conservat res.

Amb els neotèrics o *poetae novi* al s. I a.C. s'inicia una nova etapa dins la literatura llatina i concretament en el gènere líric. Tractaran temes com la poesia eròtica, l'amistat, la naturalesa, la sàtira privada, els epitalamis i els epil·lis. La major part d'ells provenen de classe social benestant i per tant es dedicaven a la literatura només per plaer.

En l'edició de les *Poesies* de Catul de l'editorial Càtedra s'expressa molt correctament quina era la funció d'aquest nou grup que havia sorgit: “El oficio de poeta , disfrazado de esnobismo y frivolidad, resulta más seriamente considerado de lo que nunca había sido antes en Roma [...]”⁵.

Per els neotèrics la poesia és una *scelta di vita*. Cal destacar la influència de l'epigrama hel·lenístic en la literatura romana però hi ha poca documentació i és difícil refer la seva introducció en el món romà.

La lírica

Per procedir a l'explicació d'aquest apartat he considerat escaient seguir el manual de literatura romana de Michael von Albrecht, que proposa: “El concepto moderno de lírica se consolida alrededor del año 1700 en Italia y de allí llega a Alemania.”⁶ Citant a altres autors, Von Albrecht exposa: “La épica representa el acontecimiento que arranca del pasado, el drama la acción que se extiende por y contra el futuro, la lira el sentimiento que se cierra en el presente.”⁷

De ben segur van existir cants de treball i cants populars romans⁸ però cal esmentar que aquests testimonis són molt breus i escassos per atribuir-los una gran rellevància en la poesia elegíaca llatina. Segurament, molts romans compartien la posició de Ciceró envers la poesia lírica ja que afirma que “no hauria trobat temps per llegir la poesia lírica ni si la seva vida hagués durat el doble del normal”⁹.

Serà CATUL qui unirà el iambe, l'epigrama i altres gèneres literaris de procedència hel·lenística amb la seva aportació plenament personal. Però es considera que la lírica llatina com a gènere literari neix amb Horaci. Von Albrecht¹⁰ afirma: “En sentido estricto no existe en Roma una verdadera tradición del género lírico, sino tan solo grandes realizaciones individuales.” Aquestes realitzacions individuals les exemplifica amb Plaute, Catul i finalment Horaci.

Von Albrecht¹¹ menciona diversos tipus de composicions líriques que podem trobar en la literatura llatina: l'himne als déus; el cant de lloança (encomi), el cant de victòria i triomf; el cant de noces (epitalami); la lamentació fúnebre (epicedi); el carmen consolatori; el *propemptikon*, una poesia de recolzament a la marxa d'un amic; l'*anti-propemptikon* en el qual es desitja un viatge ple d'entrebanca a algú; el *carmen* de invitació; el *carmen* simposíac (un cant en un context de banquet on abunda la beguda); poesia d'amor; poesies d'amistat.

En l'apartat de “Llengua i estil” de Von Albrecht¹² es destaca la importància de l'al·literació com a recurs estilístic i menciona que la rima no té la importància que adquirirà posteriorment en les composicions de l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna. “En líneas generales la lírica de Catulo y de Horacio es más cercana a la lengua hablada que, por ejemplo, las composiciones de los elegíacos y los épicos”¹³.

⁵ FERNÁNDEZ, GONZÁLEZ: 15

⁶ VON ALBRECHT: 315

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*, p. 317

⁹ *Ibid.*, p. 318

¹⁰ *Ibid.*, p. 318

¹¹ *Ibid.*, p. 320

¹² *Ibid.*, p. 320

¹³ *Ibid.*, p. 320

L'elegia

Per explicar de manera extensa quina és la concepció de l'elegia: com es defineix, quines foren les influències, els autors principals i altres aspectes rellevants amb el tema, he considerat escaient seguir el llibre de *Historia de la literatura romana* (vol. I) de Von Albrecht.

L'elegia eròtica romana és definida pel seu caràcter autobiogràfic.¹⁴ Com afirma Von Albrecht¹⁵: “La elegia amorosa augústea no procede de un griego que corresponda exactamente, es importante la influencia del epigrama pero no es exclusivo”.

Es podrien considerar antecedents de l'elegia romana a Mimnèrm de Colofó o el *corpus* de Teognis. De l'elegia clàssica es conserva poc però Antímac de Colofó “anticipa a *Lide*¹⁶ l'erudició dels alexandrins”¹⁷.

Un cop arriba l'època alexandrina no hi ha certesa que l'elegia sigui de caire personal i es torna més “narrativa, mitològica i l'amor rep un tractament objectiu”¹⁸. Per comprendre l'elegia llatina cal conèixer la temàtica de l'epigrama hel·lenístic però “la brevetat de l'epigrama hauria impedit desplegar la complexitat constructiva de l'elegia romana”.¹⁹

González Iglesias explica que l'epigrama hauria estat influenciat per la Comèdia Nova, representada per Menandre i adaptada a Roma per autors com Plaute i Terenci. Segons ell no s'ha d'exigir comprovació històrica a l'elegia i “s'integra en un macro-gènere de l'*argumentum*, propi de la comèdia”²⁰. Aquesta observació també és corroborada per Von Albrecht ja que considera l'argument eròtic i el tractament literari dues semblances amb la comèdia així com el soldat, un amant ric o les ensenyances de l'alcalvota²¹.

A Roma l'elegia amorosa es desenvolupa des de Corneli Gal fins a Ovidi, el darrer dels elegíacs. El gènere neix en un ambient social de desencís de la generació jove “contrariada per les circumstàncies polítiques de la darrera època republicana i de la primera d'August”²². Són autors com Tibul i Propèrci els primers cantors a l'amor com a tal, els amants i poetes, que amb l'elegia expressaven sentiments que tant si eren verídics com si només eren recreacions de la realitat, van crear una poesia evocadora i sincera.

El jo elegíac, el tractament de la primera persona singular, pot semblar intencionalment subjectiu i “proporciona situaciones tópicas y estereotipadas que impiden una interpretación biográfica de las elegías. (...) La vivencia personal no puede ser negada”²³. Von Albrecht resumeix de manera molt precisa aquesta temàtica controvertida sobre la realitat biogràfica de la poesia elegíaca: “la elegía subjetivo-amorosa romana es la indispensable partícula de polvo que hace posible la cristalización de la obra de arte pero se pierde en ella”²⁴.

¹⁴ GONZÁLEZ IGLESIAS, 2006: 38

¹⁵ VON ALBRECHT, 1997: 691

¹⁶ Amors mítics dissortats.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Ibid.*

¹⁹ *Ibid.*

²⁰ *Ibid.*

²¹ Mitjancer, encobridor, d'amors il·lícits. (DIEC).

²² *Ibid.*, p. 691

²³ *Ibid.*, p. 693

²⁴ *Ibid.*, p. 693

Llengua i recursos. L'elegia amorosa romana es caracteritza per el llenguatge acurat de la poesia augustal. Properci és el més “colorit lingüísticament i el més difícil dels tres”²⁵. Tibul és el “més purista en l'elecció de paraules i també en relació a la mètrica”²⁶ i Ovidi, el darrer, s'ajusta a Tibul en la mètrica i tracta de superar els seus predecessors²⁷.

Els elegíacs s'aparten de les normes socials i conceben L'AMOR com una forma de viure: βίος ἐρωτικός. L'univers modern de valors es contraposa a una societat romana tradicional. El *servitium amoris* de l'home envers la *domina* és una innovació pròpia de l'elegia llatina²⁸. “No solo la poesía, todos los otros valores se subordinan al amor y están determinados en relación con él”²⁹.

Com menciona Von Albrecht: “La forma de vida de un poeta elegíaco se contrapone diametralmente a la de un filósofo antiguo. El filósofo intenta distanciarse de los propios sentimientos y someterlos a la ratio. El elegíaco, por el contrario, intensifica su pasión y subordina a ella cualquier otra expresión de vida”³⁰.

En els següents apartats del treball es tractarà de manera específica i concisa a cada autor per tal de poder explicar amb el màxim detall la seva vida, obra i la seva relació amb l'amor.

Catul com a precursor

Es considera a GAI VALERI CATUL com el precursor de l'elegia amorosa romana amb la seva *Elegia a Alius* (*carm.* 68)³¹. Però no va publicar un llibre d'elegies i tampoc va tractar certs *topoi* propis de l'elegia³². A més cal esmentar que per cronologia, es manté allunyat dels elegíacs romans (Galus, Tibul, Properci i Ovidi).

Gai Valeri Catul, nascut a Verona l'any 85 a.C., coneix els versos de Safo de Lesbos i escriu un tipus de poesia fins el moment poc coneguda a Roma. Adaptarà l'estrofa sàfica per les seves composicions, però emprarà altres esquemes mètrics. Se'l considera creador d'un nou concepte amorós i d'una contra ideologia (*recusatio*) que focalitza principalment en l'*otium*³³. En un dels seus versos ho afirma:

L'oci, Catul, et neguiteja; en l'oci t'exaltes i
t'excites massa. L'oci, en altres temps, va perdre
reis i ciutats florents.

(Trad. Antoni Seva)

La lírica llatina està vinculada, com s'ha esmentat abans, a l'*otium*. S'escrivia en un context de vida en societat amb la finalitat clara d'evadir-se dels temes polítics o aquells relacionats amb la vida pública, entesa com el *cursus honorum*.

²⁵ VON ALBRECHT, op. cit., p. 695

²⁶ *Ibid.*

²⁷ *Ibid.*

²⁸ *Ibid.*

²⁹ *Ibid.*

³⁰ *Ibid.*, p. 722

³¹ *Ibid.*, p. 691

³² *Ibid.*, p. 691

³³ ARKINS, B., “A Reading of Latin Love Poetry”, p. 11

Catul és un dels precursors i escriu poesia lírica objectiva ja que és profundament passional i té destinataris reals. O odia o estima. Tota aquesta tradició anterior, principalment la que prové de Grècia, servirà per introduir dins la Urbs un tipus de poesia refinada i acurada en les formes. I que clarament esdevindrà la base literària de temps futurs. Catul anomena a les seves poesies *nugae*; entén la poesia com una mena de joc. En aquest punt – com afirma Von Albrecht³⁴ – pot coincidir amb Ovidi, ja que el seu comportament envers la poesia elegíaca es més irònic que no pas sincer.

Gai Valeri Catul era de Verona, en aquell moment una província allunyada de l'Urbs, a la Gàl·lia Cisalpina. Catul es va formar a Roma però preferia estar a Verona allunyat dels càrrecs oficials i del comerç. Com provenia d'una família benestant va poder dedicar-se a l'*otium* basat en la vida en societat, l'amistat, l'amor i la poesia. D'ell es conserven 116 composicions que es poden dividir en tres grups: les poesies breus, algunes poesies més llargues i erudites que el confirmen com un *poeta doctus*, i epigrames, escrits en díctics elegíacs.

Catul s'enamorà de Clodia Metelli una dama de l'alta societat romana que estava casada amb Quint Cecili Metel, a qui Ciceró li va dedicar un dels seus discursos atacant-lo (*Pro Caelio*³⁵). És probable que Catul conegués a Lèbia l'any 62 a.C. quan només tenia vint-i-un anys i Clodia potser trenta³⁶. És una història d'amor que posteriorment esdevindrà canònica: un jove d'origen provincià que s'enamora d'una dama aristocràtica més gran que ell.

Ell mai va mencionar el nom de Clodia als seus poemes sinó que es va referir a ella amb el pseudònim de Lèbia; una clara referència a la poetessa grega Safo de Lesbos. Catul coneixia la poesia de Safo, tal com es revela al seu Poema LI, que s'analitzarà en el darrer apartat del treball.

Catul l'esmenta en molts dels seus poemes: 5 7 43 51 58 72 75 79 83 86 87 92 107. També potser el 85 (*Odi et amo*). Clodia era una dona culta (*docta puella*), lliure, casada i d'una gran bellesa³⁷. En aquest cas és rellevant aprofundir en la biografia de Clodia per tal de poder entendre millor la poesia de Catul. Clodia era germana de Clodi, un ex tribú i cap d'un grup que recolzava la política dels populars i concretament la de Cèsar³⁸. Va néixer el 94 a.C. I en relació a les dones de la seva època es va casar tard. Era una dona formosa i els seus coneguts l'anomenaven *Boopis*³⁹, “de grans ulls”, un sobrenom de la deessa Hera, esposa de Zeus.

També se sap que a l'any 63 a.C. era esposa de Quint Cecili Metel Celere, un home dedicat a la política que esdevindria cònsol l'any 60 i moriria l'any 59. Dos anys més tard és quan Clodia i Catul es troben (57), quan ella tenia trenta-tres anys i Catul era gairebé deu anys més jove que ella⁴⁰. Catul es va enamorar profundament d'ella i això ho podem veure en els seus poemes tan evocadors i sincers. Sentia també molts gels d'ella fins al punt de pronunciar els seus versos tan coneguts: *Odi et amo*.

Com podem saber si l'amor de Catul era real o simplement repetia els estereotips propis de la poesia? Hi ha diverses hipòtesis al respecte. Alguns consideren que només reproduïa models literaris i per tant no seria verídica la poesia de Catul per determinar el caràcter de Lèbia.

³⁴ VON ALBRECHT, *op. cit.*, p. 321

³⁵ CICERÓ, M., *Discursos*, vol. XV.

³⁶ GRIMAL, *El amor en la antigua Roma*, p. 179

³⁷ FERNÁNDEZ, GONZÁLEZ., 2016, p. 28

³⁸ CANTARELLA, E., 1997 p. 162

³⁹ Literalment significa “dels ulls de vedella”

⁴⁰ CANTARELLA, E., *op. cit.*, p. 163

Es pot analitzar el poema amb un objectiu meta-literari però considero que la poesia hauria de ser vista com l'art per l'art i no tant com una ciència en la qual s'ha d'analitzar amb una gran minuciositat cada paraula, però això és una simple opinió particular. El que es desprèn dels poemes de Catul en relació a Lèsbia és una dona lliure amb capacitat per poder decidir a qui pot estimar.

Com bé descriu Cantarella : “el va estimar a la seva manera i no com Catul volia ser estimat”⁴¹. Després de la relació plena de complicacions amb Catul, Lèsbia es converteix en l'amant de Cèlius Rufus, que es podria explicar a través del discurs de *Pro Caelio* de Ciceró. L'orador la titllava de “Clitemnestra”, un sinònim d'assassina⁴², la va acusar de ser amant del seu germà Clodi i d'assassinar al seu marit per poder quedar-se tots els seus béns. Aquestes acusacions per part de Ciceró tenen una explicació: Clodi era el seu màxim enemic.

De tot això es pot extreure que Lèsbia – Clodia va allunyar-se molt del comportament que s'esperava d'ella com a vídua i per aquest motiu va ser tan atacada.

El tema de l'enamorament podria analitzar-se amb exemples de molts poemes però per ser el primer i atrevir-se a trencar amb una tradició pesant i feixuga he preferit destacar CATUL i el seu amor gairebé idíl·lic. Un poeta capaç d'evocar i expressar amb la forma d'art més pura i directa un sentiment com l'amor, volgut com odiat. Una reflexió que pot observar-se també en un dels seus poemes més famosos:

*Odi et amo. quare id faciam, fortasse requiris.
nescio, sed fieri sentio et excrucior*⁴³

Aquests dos versos es podria considerar que representen el corpus poètic de Catul. Gairebé totes les paraules són verbs o adverbis i per tant es desprèn una acció i un sentiment constant i corprenedor.

Albi TIBUL (Albius Tibullus)

Albi TIBUL neix en una família adinerada de l'*ordo equester*⁴⁴, per tant pertany a una classe social benestant. En alguns poemes menciona la seva pobresa però és un tema recurrent en l'elegia. Com bé explica Von Albrecht⁴⁵, el poeta va poder entrar al cercle literari de M. Valeri Messal·la i va esdevenir el membre més il·lustre. Se'l pot considerar poeta i guerrer, com el grec Arquíloc de Paros, perquè va participar en diverses campanyes militars. En l'elegia I, 10 menciona la lluita contra els aquitans i el triomf, a l'elegia I, 7⁴⁶.

No es coneix l'any de naixement del poeta; se'l situa entre el 54 i el 50 a.C.⁴⁷. Se sap que Tibul va morir poc després de Virgili, per tant o en el 19 a.C. o bé el 18 a.C.⁴⁸ Degut a la seva naturalesa delicada va emmalaltir i va romandre a Corcira.

Les seves poesies les dedica a Dèlia, una dama de l'alta societat romana que de vegades apareix com esposa i d'altres com *hetera*, i a Nèmesi, un nom parlant que significa “càstig” a partir del

⁴¹ CANTARELLA, E., *op. cit.*, p. 168

⁴² *Ibid.*

⁴³ CATUL, LXXXV

⁴⁴ VON ALBRECHT, 1997: 700

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ *Ibid.*

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Von Albrecht, *op. cit.*, p. 700

llibre II de les *Elegies*. Tibul a través de les seves poesies no emergeix ni surt mai de la ficció literària. El jo poètic i el jo biogràfic no són fàcils de distingir en aquest autor⁴⁹.

El llibre primer de Tibul està format per deu composicions “ordenades artísticament”⁵⁰. Estan dedicades a Messal·la, Dèlia, Màratos i Príap entre d’altres. En el primer llibre apareix un lligam entre els poemes dedicats a Dèlia i aquells d’altres temàtiques. En el llibre segon apareixen dues elegies a Nèmesis (3 i 4), homenatges a amics (2 i 5) així com “dues composicions programàtiques” (1 i 6)⁵¹.

Com explica Von Albrecht⁵²: “Existe un contraste entre los dos libros: en el primero Delia desempeña un papel en cinco composiciones; el poeta sueña en una vida con ella en la tranquilidad del campo. El libro segundo se mantiene bajo el signo de otra mujer: Némesis. El tono es más duro e irónico que en el libro primero; la vida del campo debe quedar subordinada al servicio de Venus.”⁵³

En referència a les influències, Gal és més important que Properci⁵⁴, en relació a l’obra de Tibul. Trobem patrons poètics coneguts com el *proemptikon* (1, 3), *paraclausithyron* (1, 2).

El fet que l’amant parli en primera persona expressant els seus sentiments en una elegia extensa, està testimoniats des de Catul⁵⁵. Tibul serà el màxim exponent amb la seva refinada senzillesa⁵⁶. L’ús de la mètrica en Tibul és lloada per Ovidi, ja que l’autor prefereix emprar mots bisíl·labs a final de pentàmetre⁵⁷.

Segons Von Albrecht: “De todos los elegíacos romanos tiene el estilo más, puro, más elegante y más sobrio. Como César entre los prosistas, Tibulo es considerado entre los elegíacos el aticista y el clásico. *Tersus atque elegans* es llamado ya por Quintiliano (*inst.* 10, 1, 93)”⁵⁸.

Tibul subordina la seva poesia a l’amor, ja que sense aquest no és capaç de compondre. En la seva darrera composició (2, 6), es presenta com un poeta d’elegies amoroses i empra el tòpic apologètic⁵⁹, és a dir, la seva defensa de cultivar el gènere elegíac envers altres com l’èpic o el tràgic. Sembla que també és el primer en relacionar el *topos* de la immortalització gràcies a l’elegia amorosa.⁶⁰

En nombroses elegies tracta el tema del *servitium amoris*. El *servitium amoris* es defineix com: “It is an expression of the lover’s humility and abasement, of his willingness in the name of Love to undergo punishments and to undertake duties which in real life were felt to be peculiar to the slave alone, and entirely unworthy of a free man”⁶¹.

⁴⁹ *Ibid.*, p. 703

⁵⁰ *Ibid.*, p. 701

⁵¹ *Ibid.*, p. 701

⁵² *Ibid.*, p. 701

⁵³ *Ibid.*, p. 701

⁵⁴ *Ibid.*, p. 702

⁵⁵ *Ibid.*, p. 702

⁵⁶ *Ibid.*, p. 703

⁵⁷ *Ibid.*, p. 703

⁵⁸ *Ibid.*, p. 703

⁵⁹ *Ibid.*, p. 704

⁶⁰ *Ibid.*, p. 704

⁶¹ COPLE, F., 1947, p. 285

També es caracteritza per gaudir d'un *otium* ininterromput: “*vivere paruo contentum*”⁶². “La creación de una obra literaria tan polivalente y rica en contrastes presupone una combinación específica de identificación y alejamiento y también un nivel elevado de autocontrol intelectual en el talento poético del poeta.”⁶³

Sext Aureli PROPERCI

A continuació s'explicarà Properci un poeta a qui els seus contemporanis només l'esmenten de manera esporàdica. Segons Von Albrecht és el més complicat dels tres elegíacs i també “el más coloreado lingüísticamente”⁶⁴. Sext Aureli Properci només és mencionat pels seus contemporanis i successors de manera esporàdica, tal com afirma Cano Alonso⁶⁵.

Properci va néixer a la primera meitat del s. I a.C. a la ciutat d'Assís (IV, 1, 125)⁶⁶. El seu *praenomen* fou *Sextus*. De molt jove va morir el seu pare, d'il·lustre estirp⁶⁷, i li van confiscar les propietats (41-40 a.C.) els veterans d'Octavi⁶⁸. Va estudiar a Roma i com Catul o Ovidi va renegar de la vida pública i va dedicar-se a la vida en societat.

Ell mateix explica la seva fascinació immediata per la poesia (IV, 1, 131-134) on menciona la seva etapa adolescent i la vocació literària. La data de naixement que es proposa és el 50 a.C. Té amistat amb Ovidi. Les elegies mencionen la seva posició acomodada (II, 34, 55-58) i es presenta el dilema entre el *fòrum* i els *carmina*: entre el cursus honorum i la vocació literària⁶⁹. Amb menys de vint anys coneix a Cíntia de qui s'enamora i la converteix en la seva musa. Amb la publicació del primer llibre entra al cercle literari de Mecenàs. La vida i l'obra de Properci estan determinades per l'amor⁷⁰ (1,7).

De Properci es conserven 92 poemes d'uns 4.000 versos en total. Properci és el poeta elegíac més influenciat per l'ideal hel·lenístic del *poeta doctus*⁷¹. Tots ells dividits en quatre llibres d'elegies i escrits en díctics elegíacs⁷². Com a representant de l'elegia llatina la major part de les seves poesies tracten el tema amorós i Cíntia protagonitza 13 elegies de les 22 en total que comprèn el primer llibre.

Monobiblos

En aquest treball em centraré en comentar el llibre primer, també conegut com *Monobiblos*, de les elegies. He escollit la primera poesia (I, 1, 1) d'aquest llibre per tot el que representa en relació a l'amor entre Properci i la seva estimada *Cynthia*⁷³. Es presenta un anhel insatisfet, visites a l'estimada que dorm⁷⁴, gelosia... Es presenta una retòrica eficaç, emoció autèntica, llenguatge concís, mostres de sensualitat, referències mitològiques, entre d'altres.

⁶² VON ALBRECHT, *op. cit.*, p. 704

⁶³ *Ibid.*, p. 705

⁶⁴ *Ibid.*, p. 695

⁶⁵ CANO ALONSO, 2016, p. 9

⁶⁶ Von Albrecht, *op. cit.*, p. 713

⁶⁷ *Ibid.*, p. 713

⁶⁸ CANO ALONSO, 2016: 10

⁶⁹ *Ibid.*, p. 11

⁷⁰ VON ALBRECHT, *op. cit.*, p. 720

⁷¹ *Ibid.*, p. 717

⁷² CANO ALONSO, 2016, p. 12

⁷³ Veure p. 20

⁷⁴ Possible influència a la poesia I, 3 de Goethe: *Der Besuch*

El llibre primer de Properci presenta a Cíntia (1 i 2), fet que corrobora la importància de la dona per al poeta i finalment (22) a Properci. El poeta es dirigeix a Tulus en la primera i la darrera poesia. Tal com afirma Von Albrecht⁷⁵ el *Monobiblos* és sens dubte el llibre de Cintia i també dels amics. Properci es mostra com un poeta-amant, subordina la seva condició vital a l'amor (*servitium amoris*) i també als desitjos de la dama (*obsequium*). En l'obra s'observa que "el caràcter femení és el motor de la conducta humana; de la suya en primera instància"⁷⁶.

Les dones lloades per Properci tal com explica P. L. Cano Alonso es troben al mig de matrones i cortesanes i per tant gaudeixen dels privilegis de cada una.

Cynthia

El nom de l'estimada seria un pseudònim d'una dona que es deia Hostia, segons Apuleu⁷⁷. Una jove *docta* com les dones lloades dels elegíacs: "Son mujeres sugestivas, seductores fascinantes; libres y cultas"⁷⁸. Coneixedora de les arts com la poesia i la música.

Els trets tant físics com psicològics de Cíntia es presenten a partir de descripcions seguint els cànons elegíacs. Segons Cano Alonso és la més definida de les amants dels elegíacs. D'ulls negres i rossa, mans allargades i bona estatura⁷⁹. Cintia no és cap exemple de *fides* i això turmenta el poeta, que ho pateix al llarg de la seva obra. *Cynthia* simbolitza el *pathos* de Properci. L'amor de Cintia i Properci acaba i s'observa amb l'elegia III, 25. Un comiat pesarós i trist a una breu però intensa història d'amor.

Properci és vençut en la seva *militia amoris*: "cae, herido en su honor, en combate"⁸⁰. La raó de desistir són les rialles dels coneguts i la gran quantitat de llàgrimes vessades per la jove (3. 25)⁸¹. Properci segons P. L. Cano Alonso: "Se erige en el más esforzado propagandista del lema *make Love not war*, tal vez como soterrada actitud política, que le convertiría, con los otros elegíacos, en antecesor del movimiento hippy, de finales de los años sesenta."⁸²

Publi OVIDI Nasó

En aquest apartat explicaré quin és el concepte d'amor en la poesia elegíaca d'Ovidi. Primerament he volgut mencionar la vida de l'autor, tot seguit un recorregut per les seves obres més rellevants i finalment el comentari d'un poema dels *Amores* que considero pot plasmar el pensament d'Ovidi envers la temàtica tractada.

Publi OVIDI Nasó, conegut com Ovidi fou el darrer dels poetes elegíacs del s. I a.C. Contràriament als seus antecessors va realitzar una poesia elegíaca en un to més humorístic i fins i tot burlesc. Com a tots els poetes la seva vida va influir en gran manera a la seva obra especialment el seu exili forçat en la darrera etapa de la seva vida.⁸³

Ovidi va néixer a Sulmo, l'actual Sulmona, una ciutat al centre d'Itàlia, el 20 de març del 43 a.C. en el si d'una família de l'ordre equestre⁸⁴ (*equestris nobilitas*). Per contextualitzar millor l'època que va viure cal esmentar que neix el mateix any en què fou assassinat Ciceró i un any després de

⁷⁵ VON ALBRECHT, *op. cit.*, p. 715

⁷⁶ CANO *op. cit.*, p. 102

⁷⁷ VON ALBRECHT, *op. cit.*, p. 714

⁷⁸ CANO *op. cit.*, p. 103

⁷⁹ *Ibid.*, p. 104

⁸⁰ *Ibid.*, p. 105

⁸¹ *Ibid.*

⁸² *Ibid.*

⁸³ GONZÁLEZ IGLESIAS, J.A., 2006, p. 9

⁸⁴ Tal com explica González Iglesias una mena de classe mitjana que constituïa un estament jurídic.

l'assassinat de Cèsar al Senat; per tant es pot deduir que no va viure plenament l'esperit i l'època de la República romana sinó que fou un "fill" de la *pax* Augusta.⁸⁵

Com tots els joves benestants de l'època rep la formació, centrada en la retòrica, a Roma ja que el seu pare volia que es dedicués plenament al *cursus honorum* és a dir a la carrera política. Fou *triumvir*, *decemvir litibus iudicandis*, *centumvir* i *index priuatus*.⁸⁶ Però tots aquests càrrecs van deixar en ell un record no agradable. Ell volia dedicar-se plenament a la poesia i en l'etapa de joventut només a l'Elegia i no a les composicions solemnes com l'èpica o la tragèdia. En una de les seves poesies dels *Amores*⁸⁷ es produeix un diàleg entre l'elegia i la tragèdia que exemplifica d'una manera bellíssima la seva predilecció literària. La seva formació l'acaba amb un viatge a Grècia, com ja era costum entre els joves romans, acompanyat del seu amic Macro.

Hi ha dos fets que l'afecten profundament a la seva vida: la mort del seu germà i la prohibició del seu pare d'escriure poesia. Com ja he esmentat abans, el pare tenia un gran interès en que el fill realitzés correctament el *cursus honorum*. Ovidi explica⁸⁸ que la poesia formava part d'ell mateix:

*Iuro, iuro pater, nunquam comonere versus,
quod temptabam scribere, versus erat.*

Ovidi fou un home enamoradís. Es va casar tres vegades. Degut al seu profund desinterès per la política es va unir al cercle Messal·la.⁸⁹ Degut a la seva condició benestant, ja que pertanyia a l'*equestris nobilitas*, podia viure sense treballar gràcies a les propietats del pare.

Arkins considera que Ovidi és considerat el poeta de l'erotisme, no de l'amor i el sexe. Que entén l'amor com un simple joc. La producció poètica ovidiana comença amb els versos elegíacs a Corina, la seva estimada. Des de ben jove ja va entrar en contacte amb els poetes de l'època: Virgili, Galus, Properci, Horaci, Tibul. En aquesta primera part imita a Galus, Properci i Tibul. El 20 a.C publica la primera edició dels *Amores*, dividits en cinc llibres. L'any 15 a.C. va publicar una *Medea* i les *Heroides*, vint-i-un poemes escrits en díctics elegíacs.

L'elegia "com a metre i com a tema amorós"⁹⁰ es combina amb un discurs literari "que no és estrictament el de la seva tradició romana"⁹¹ per la seva influència en l'estudi de la retòrica durant la seva joventut. A causa d'això trobem diversos gèneres en les seves obres: a les *Heroides*⁹² l'elegíac-epistolar; l'elegíac-didàctic en tres llibres que tracten el tema de l'amor però amb una finalitat pragmàtica i didàctica que són: l' *Ars Amatoria*⁹³, el *Remedia Amoris*⁹⁴ i el *Medicamina faciei femineae*⁹⁵. Aquestes tres obres probablement foren escrites entre els anys 1 a.C. i 2 d.C. Tal com explica González Iglesias⁹⁶ sembla que primer es van escriure els llibres I i II de l' *Ars* que estaven dedicats als homes. Davant de les protestes femenines va escriure els *Medicamina*, "que no van tenir una gran acceptació pels seus tecnicismes" i aleshores va afegir el llibre III de l' *Ars* per les dones⁹⁷. I finalment els *Remedia* fou una mena de "retractació" a les obres anteriors.

⁸⁵ GONZÁLEZ IGLESIAS, J.A., 2006, p. 10

⁸⁶ *Ibid.*

⁸⁷ *Am.* 2, 18

⁸⁸ *Tristia* IV, 10.

⁸⁹ *Pòntiques*, II, 3, 77-79

⁹⁰ GONZÁLEZ IGLESIAS, *op.*, *cit.*, p. 11

⁹¹ *Ibid.*

⁹² Un conjunt de cartes d'heroïnes mítiques dirigides als seus estimats.

⁹³ Un tractat en el que s'ensenyen tots els recursos i consells per a ser un bon amant.

⁹⁴ Literalment: Remeis contra l'amor.

⁹⁵ Cosmètics del rostre femení.

⁹⁶ GONZÁLEZ IGLESIAS, 2006: 12

⁹⁷ *Ibid.*

Quan la joventut es va esvaïr Ovidi, en l'etapa de maduresa, va preferir conrear un gènere més profund i solemne, però sense abandonar la seva essència. Segons Hollis “havia esgotat la seva vena de poesia amorosa”⁹⁸. Va escriure els *Fastos* i les *Metamorfosis*. Els *Fastos* semblen una transició entre l'elegia i la poesia solemne⁹⁹. Les *Metamorfosis* són el *perpetuum carmen* de la seva trajectòria. Una obra escrita en hexàmetres dactílics en la que es relaten “transformacions mítiques organitzades cronològicament”¹⁰⁰.

Tingué una vida tranquil·la dedicada a l'escriptura fins que l'any 9 d.C. fou condemnat a l'exili. Una tardor, mentre estava a l'illa d'Elba de viatge amb el seu amic Màxim Cotta va rebre una ordre d'exili per part d'August segons la qual era desterrat a Tomos¹⁰¹. Tomos era un indret inhòspit un país proper als bàrbars i per tant, perillós. Va rebre la *relegatio* i per tant mai va perdre ni els drets ni la ciutadania romana. Aquí passarà la darrera i última etapa de la seva vida. Un home refinat, elegant i “exquisidament urbà”¹⁰². Quan va marxar va haver de deixar a Roma la seva tercera esposa, la seva filla i totes les seves possessions.

En moltes ocasions ell mateix va criticar l'autoritarisme d'August¹⁰³ a les seves obres. Les causes de l'exili van ser dues: *carmen et error*¹⁰⁴. És a dir un “error” i es creu que el poema de l'*Ars Amandi*¹⁰⁵. L'*Ars Amandi* és un poema didàctic en el que s'ensenya, tal com especifica el títol, a estimar. Arkins afirma que es tracta d'un *mock-didactic poem*, per tant d'un fort contingut satíric, irònic i humorístic. Fou el poema causant de la condemna potser per ser massa explícit o tractar temes que segons el desig d'August de restablir els *mores maiorum* no eren adequats. Ovidi critica la condemna com una censura moral d'una obra literària. L'altre motiu que el va conduir a l'exili fou un “error” però no se sap amb certesa què va ser¹⁰⁶. També hi ha altres hipòtesis al voltant de l'*error* com un escàndol de naturalesa eròtica o bé, com explica González, podria estar relacionat amb una relació furtiva amb la filla d'August, Júlia.

Aquest desarrelament tant gran no frena la seva producció literària i en aquesta situació escriu les *Tristia* on relata els seus laments com a exiliat¹⁰⁷. Treballant el gènere epistolar escriu també les *Epistulae ex Ponto* on hi ha peticions de perdó a l'emperador. És remarcable el fet que mai el van absoldre ni August ni tampoc Tiberi i el poeta de l'amor va morir l'any 17 o 18 d.C. al voltant dels seixanta anys. González escriu: “La sombra final contrarresta su luminosa juventud, y hace, del que podría haber sido el más superficial, el más profundo de los elegíacos latinos”¹⁰⁸. Certament és un poeta amb una gran sensibilitat i una capacitat de producció literària d'una bellesa evocadora combinada en gran manera amb la ironia que el caracteritza.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 13

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ *Ibid.*

¹⁰¹ Avui Temis és la ciutat de Constanza a la costa rumana del mar Negre.

¹⁰² GONZÁLEZ IGLESIAS, *op. cit.*, p. 14

¹⁰³ “*Perdiderint cum me duo crimina, carmen et error*” (*Tristia*, II, 20)

¹⁰⁴ *Tr.* 2, 207.

¹⁰⁵ ENRÍQUEZ, 1994, p. 14

¹⁰⁶ *Ibid.* p. 15

¹⁰⁷ *Ibid.*

¹⁰⁸ GONZÁLEZ IGLESIAS, *op. cit.*, p. 15

Com aquest treball està dedicat a l'amor i a la seva pervivència en la literatura he considerat escaient mencionar l'epitafi d'Ovidi:

*Hic ego qui iaceo, tenerorum lusor amorum,
ingenio perii Naso poeta meo.
At tibi qui transis ne sit graue, quisquis amasti,
dicere: Nasonis molliter ossa cubent.*

El que aquí yace, yo, cantor de amores tiernos,
el poeta Nasón, perecí por mi ingenio.
Y a ti que pasas ahora,
si alguna vez amaste, no te cueste decir:
que reposen los huesos de Nasón suavemente.¹⁰⁹

En aquest epitafi format per dos díctics elegíacs ell mateix es mostra com un “galanteador de tiernos amores”¹¹⁰. El va escriure perquè fos gravat a la urna cinerària que hauria de contenir les seves cendres. Una “síntesi” de la seva vida i obra poètica segons González¹¹¹ segueix sent els *Amores*. A l'actualitat es pot llegir el seu epitafi en l'estàtua dedicada a ell a Constanza (Romania)¹¹².

Amores

Degut a la complexitat i extensió de l'obra ovidiana he decidit centrar-me en els *Amores* per tractar amb més profunditat el tema de l'amor i la ironia en Ovidi i escollir els poemes que representen la seva concepció sobre aquest tema. Els *Amores* és “l'obra amb la que es tanca l'esplèndid cicle d'elegia amorosa en la roma del s. I a.C.”¹¹³. Una obra amb grans dosis d'humor i ironia. Una poesia lleugera però agradable. Segons Arkins aquests *Amores* són més propers als epigrames hel·lenístics que a l'elegia llatina. En aquesta obra hi ha una paròdia clara dels elegíacs llatins i especialment de Properci.

Primer esmentaré l'estructura de l'obra i a continuació l'anàlisi de poemes que representin algunes de les característiques anteriorment esmentades.

Els llibres dels poetes de l'època d'august tenen una estructura molt cuidada, igual que els neotèrics i segles enrere els poetes alexandrins, que van exercir una forta influència en els poetes llatins, sobretot en els aspectes formals¹¹⁴. En aquesta explicació de l'estructura general de l'obra dels *Amores* seguiré l'explicació de González Iglesias perquè considero que és molt esclaridora i no entra en un anàlisi tan minuciós en el qual es perd l'essència de la poesia.

La característica principal és que el principi i el final de cada un dels tres llibres està definit per un poema en el qual la temàtica és la teoria literària és a dir una definició del “gènere en el que s'insereix l'obra”¹¹⁵, “precisar les determinacions formals i temàtiques” i “el públic al que va dirigida”. En els *Amores* són els “poemes programàtics”.

També cal esmentar que hi ha dos cicles: el primer està dedicat a l'estimada Corina i el segon es tracta d'un grup més heterogeni¹¹⁶ però relacionats amb el tema eròtic.

¹⁰⁹ Traducció de González Iglesias.

¹¹⁰ ENRÍQUEZ, 1994, p. 15

¹¹¹ GONZÁLEZ, 2006, p. 15

¹¹² *Ibid.*

¹¹³ *Amores*, Alianza editorial p. 9

¹¹⁴ GONZÁLEZ IGLESIAS, 2006: 16

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 17.

¹¹⁶ *Ibid.*

Els primer llibre dels *Amores* comença amb una elegia en la qual el poeta es justifica per no tractar el gènere de l'èpica.¹¹⁷ Renuncia per imposició de Cupido a fer una composició literària èpica. En aquell moment l'*Eneida* de Virgili tenia un gran èxit i l'autor encara era jove per endinsar-se en una composició tan solemne. El tema principal és l'amor (1,2), en totes les seves formes i manifestacions.

A l'elegia 1, 5 (Annex 6) menciona per primer cop a la seva estimada Corina i descriu de manera detallada les seves relacions amoroses, "d'una senzillesa i claredat poc comunes"¹¹⁸ es relata el moment de la migdiada entre els amants on "la bellesa es descriu, no s'explicita: pur erotisme"¹¹⁹. Amb aquesta elegia acaba la felicitat. El *tempo* narratiu és lent, no hi ha accions seguides i la poesia se centra en la descripció de la llum que entra per la finestra, emprant tres símls seguits¹²⁰. És en aquesta poesia on es menciona per primer cop a l'estimada d'Ovidi: Corina. Que ell mateix explica en una de les seves obres posteriors que es tracta d'un nom fals i inventat: "*moverat ingenium totam cantata per Vrbem/nomine non vero dicta Corinna mihi*"¹²¹

Com bé afirma Arkins: "Fullfilled Love does not have to be chronicled" i conclou citant a Lord Byron: "Think you if Laura had been Petrarch's wife he would have written sonets all his life?"¹²². És a dir un amor feliç no necessita poesies, potser no tantes com s'han escrit. És el desamor o el desengany, en general, el que empeny al poeta i a la seva creativitat. Per tant les següents elegies d'Ovidi relaten un amor no correspost.

Cal esmentar que en relació a les estimades dels poetes anteriors, és a dir, la Lèsbia de Catul, Dèlia de Tíbul i Cintia de Properci, Corina té una personalitat menys definida i no és tan protagonista com les altres¹²³. Com he esmentat abans el primer llibre també acaba amb una elegia que tracta el tema de la teoria poètica, en aquest cas es menciona "la immortalitat que proporciona la fama poètica"¹²⁴. Es podria emprar el terme alemany de *ringkomposition* per definir aquesta estructura del llibre cíclica, que es tanca en ella mateixa.

Tal com explica González, el segon llibre dels *Amores* segueix una estructura semblant: la primera elegia tracta a la temàtica en si i al públic que llegia la poesia. Apareix per primer cop la noció de *utilitas* pròpia del pensament romà ja que l'elegia és útil per "conquerir l'amor de les dones"¹²⁵. Els poemes d'amor en aquest llibre són els més nombrosos. Ovidi no canta només a una dona, Corina, sinó que prefereix cantar a totes les dones (2,4).

En el llibre III la primera composició és un diàleg entre l'Elegia i la Tragèdia, ambdues personificades i tanca el cicle de poemes dedicats a la *recusatio*. És un llibre més reposat i selectiu que anuncia les properes obres de l'autor.

¹¹⁷ *Am.* 1,1.

¹¹⁸ *Amores*. Alianza editorial.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ GONZÁLEZ IGLESIAS: 154

¹²¹ *Tristia* IV, 10, v. 59

¹²² BYRON, Don Juan, Canto III, viii.

¹²³ GONZÁLEZ IGLESIAS, *op. cit.*, p. 18

¹²⁴ *Ibid.*, p. 19

¹²⁵ *Ibid.*

Voldria destacar un passatge del poema en el qual es defineix l'Elegia:

Soy ligera, y conmigo
es ligero cupido, mi desvelo:
no soy más fuerte que mis propios temas.
Sin mí sería rústica la madre
del jugueteón Amor. Yo he nacido
para ser alcahueta y compañera
de esa diosa. La Puerta
que no podrías abrir tú con tu duro
coturno, está entreabierta
por obra de mis tiernas expresiones..
Y he merecido, a pesar de todo,
el tener más poder que tú, aguantando
muchas cosas que no puede tu ceño soportar [...] ¹²⁶

En aquest tercer llibre no hi ha poemes d'amor que siguin feliços, al contrari que els dos llibres anteriors. L'elegia 3,2 és la primera de contingut eròtic i segurament anticipa alguns dels consells que es donen en l'*Ars* ¹²⁷. També escau destacar la darrera poesia (3,15) amb la que finalitza el tercer llibre i tota l'obra dels *Amores*. En aquesta es “proclama l'abandonament de l'elegia” ¹²⁸ i el poeta anuncia la seva “dedicació a la tragèdia” ¹²⁹.

A la Introducció dels *Amores* de l'editorial Alianza s'explica que el que distingeix a Ovidi dels poetes elegíacs és la “seva insistència en l'element didàctic de la seva poesia d'amor”. L'estructura que he explicat si que es pot entendre d'aquesta manera però hi ha altres autors que defensen l'absència d'un fil conductor i afirmen que “les elegies es presenten als nostres ulls i a les nostres oïdes com aquells quadres que tenen unitat per ells mateixos” ¹³⁰.

Com a conclusió podríem afirmar que Ovidi és l'últim dels poetes elegíacs romans i tanca tot el cicle de la tradició anterior. Com afirma Grimal ¹³¹ és el capdavanter d'una “revolució moral gràcies als poetes que van concedir valor a l'amor” i amb el seu exili “pagaria la seva imprudència i el seu talent” però això segurament li va proporcionar un dels objectius dels poetes: una fama més perenne que el bronze.

Els tòpics literaris amorosos

En la lectura de les diverses poesies dels elegíacs llatins es poden observar diversos tòpics que es van reutilitzant al llarg de la tradició literària occidental en autors tant rellevants com Petrarca, o autors del Segle d'Or espanyol, que retornen als clàssics, prenent-los com l'ideal tant per la forma com per la temàtica tractada. A continuació s'esmenten els més rellevants (sota el meu punt de vista) i especialment els relacionats amb el tema de l'amor:

- *Auara puella*: fa referència a l'estimada que només vol regals (*Am.* 1, 10).
- *Beatus ille*: tòpic literari que fa referència a la vida senzilla al camp, retirada de la ciutat.

¹²⁶ Traducció de González Iglesias, *Am.* 3, 1.

¹²⁷ GONZÁLEZ IGLESIAS, *op. cit.*, p. 21

¹²⁸ *Ibid.*, p. 22

¹²⁹ *Ibid.*

¹³⁰ *Amores*. Ed. Alianza: p.19

¹³¹ GRIMAL, *op. cit.*, p. 210

- *Carpe diem*: Un tòpic creat per Horaci en el que incita a gaudir el moment i per tant la vida, que passa ràpid. Està molt associat al *tempus fugit*, o brevetat de la vida.
- *Locus amoenus*: una descripció d'un indret idíl·lic i feliç.
- *Militia amoris*: el poeta entén l'amor com una batalla. L'amant s'equipara a un soldat. S'empren termes propis de la guerra però en un context amorós. (*Am.* 1, 9)
- *Paraklausithyron*: mot grec que il·lustra una queixa davant d'una porta tancada de l'estimada. En llatí aquest tòpic s'anomena *exclusus amator*.
- *Recusatio*: tòpic que empra el poeta per excusar-se a l'hora de conrear un gènere literari elegíac que no és solemne, com la tragèdia o l'èpica. És un tòpic d'índole metaliterària¹³².
- *Servitium amoris*: Un amor en el que l'home és esclau de l'estimada que s'associa a una *domina* (*Am.* 2, 17). Aquest tòpic és rellevant perquè la tradició l'adaptarà i passarà a influenciar l'amor cortès, el petrarquisme i part de la cultura literària occidental¹³³.

Poemes, temes i autors

En aquest apartat del treball voldria relacionar a cada autor amb un tema i exemplificar-ho amb una poesia. L'objectiu és associar la idea principal de l'autor en relació a la seva obra emprant els escrits de cada un per tal de exemplificar i concloure el treball.

Catul. Els símptomes de l'amor

Per tractar el tema de l'enamorament he escollit a Catul perquè considero que és el més adequat per plasmar el concepte d'amor pròpiament dit. Un amor pur i sincer que permet al lector identificar-se amb l'autor de les poesies. No crec que es tracti d'una fascinació desmesurada com podria percebre's en la lectura dels poemes de Properci. En aquest apartat es comentaran les poesies LI i V de Catul (Annex 1 i 2).

El *carmen* LI representa un homenatge en diversos sentits. El fet de parafrasejar una oda de Safo implica la consideració de l'estimada com una *docta puella*. Segurament, degut a la condició aristocràtica de Clodia coneixeria i sabria identificar aquesta lloança a Safo. És remarcable aquesta poesia perquè podria descriure el moment de l'enamorament, la primera trobada entre Clodia i Catul. Expressa la “temperatura justa de la seva passió: un desig brutal, torbador i sense esperança”¹³⁴. L'amor entre Lèsbia i Catul sembla real si llegim el seu Poema V dedicat a la seva estimada. Catul pretén alliberar el sentiment de l'amor en una societat estrictament guerrera i centrada només en el *negotium* i normalitzar un sentiment.

El poema V és senzill però d'una gran tècnica, tant mètrica com estilística. Es rebel·la contra la censura pròpia i característica de la societat romana del moment, són els *mores maiorum* els que imperen i governen. Quan s'inicia la lectura del poema sembla que les accions que es descriuen vagin succeint al mateix temps que les llegim, que s'acompleixin. Degut a la repetició gairebé formular es podria equiparar a un conjur. En diversos anàlisis exhaustius del poema es fa referència a la paraula *basium*, avui tant emprada, ja que és el primer cop que apareix en la literatura llatina. Se sap que no és un mot llatí per la -s- intervocàlica i podria tractar-se d'un préstec del cèltic introduït per Catul.

¹³² *Ibid.*

¹³³ GONZÁLEZ IGLESIAS, *op. cit.*, p. 32

¹³⁴ GRIMAL, 2011, p. 180

El nom de l'estimada, Lèsbia, també és esmentat per primer cop en els *Carmina*. Com ja s'ha esmentat anteriorment Lèsbia fa referència a l'illa de Lesbos, indret de naixement de la poetessa lírica grega: Safo. També per remarcar la bellesa tan coneguda de les dones de la illa.

Catul, quan demostra el seu amor, incompleix unes premisses romanes de masculinitat, segons les quals si es vol aconseguir quelcom d'una dona no s'ha de demanar sinó prendre, fins i tot robar. És el primer que reacciona i plasma un sentiment que de ben segur era habitual i comú però restava amagat degut a les pressions socials.

No es va dedicar a traduir la poesia de Safo al llatí sinó que va aportar realitat a la poesia prenent com a model entre d'altres a la poetessa. El jo biogràfic i el jo líric en la poesia de Catul són iguals. Una prova fefaent és el poema dedicat a la mort del seu germà¹³⁵, mort a l'Àsia Menor, en el qual relata el llarg viatge fins a trobar-lo.

Si aprofundim i llegim més poemes de Catul podem observar la trajectòria amorosa del poeta: enamorament, passió, desamor i rancor. Clodia fins i tot va arribar a proposar la idea de matrimoni al poeta que es va il·lusionar en gran manera. El poema que la recull és el LXX (Annex 3). La prova de que la proposta és per part de la dona és el verb del primer vers: *nubere*, perquè en llatí hi havia dues expressions per expressar la unió matrimonial: *nubere* quan la dona prenia un marit i *uxorem ducere*, quan era un home el que parlava. Catul emprà el verb *nubere* i per tant és la veu femenina la que adquireix més rellevància.

La revolució sentimental comença quan el poeta s'atreveix a expressar els seus sentiments, els exposa públicament. Arkins tot citant a Pollard al seu article explica que l'amor, com moltes altres coses quotidianes ja van ser inventades pels romans, el fet de plasmar a l'estimada que practiquen autors com Shakespeare o Donne foren inventats al s. I a.C. i concretament Pollard afirma que fou Catul l'inventor del poema d'amor. Jo considero que és una afirmació massa rotunda si es pretén ampliar l'horitzó d'anàlisi ja que es conserven poemes lírics grecs en els que ja es menciona el tema amorós com la poetessa Safo de Lesbos, considerada la vertadera reveladora de l'amor a Occident. Però si que es podria dir que fou el primer poeta llatí en tractar l'amor com a tal i el creador d'una poesia on s'expressava un innovador concepte d'amor entre homes i dones.

Catul planteja qüestions amoroses tractant-les amb solemnitat. Ja no són només les dones les que poden ser abandonades pels seus amants, com Medea o Ariadna, també l'home pot patir el rebuig d'una *dura puella*¹³⁶.

Tibul. Refusa la glòria per amor

L'elegia I, 1 com s'esdevé normalment en els llibres dels poetes elegíacs és de caire introductori. L'he escollit perquè en ella s'observa com Tibul, un jove de família benestant renuncia a combatre amb Messal·la. Refusa la guerra, lloa la vida al camp i especialment l'amor cap a la seva estimada Dèlia.

Com bé descriu P. Grimal¹³⁷, Tibul era un jove de família aristocràtica que va conèixer a Roma una jove cortesana anomenada Dèlia ("la de Delos", un epítet referent a la deessa Àrtemis. En aquesta elegia s'observa la passió de Tibul envers la vida al camp, tòpics coneguts com el *beatissimus ille*, introduït per Horaci, o el *locus amoenus*. Aquesta lloança al camp és totalment contrària a la participació en la guerra, car només causa tristesa i mort.

¹³⁵ *Carmen* 58

¹³⁶ CATUL, LXX: 728

¹³⁷ GRIMAL, p. 189

Tibul condemna les riqueses (v. 1) i la cobdícia d'aconseguir-les, també rebutja la vida militar i prefereix viure una vida senzilla al camp amb la seva estimada. Es tracta d'un *topos* recurrent en la poesia segons el qual la vida senzilla fa lliure a l'home, mentre que les riqueses (*divitiae*) el fan un esclau¹³⁸. Aquest refús a activitats que realitzen els demés i el seu objectiu de vida es coneix com *preambulum*¹³⁹.

En les estrofes posteriors a la lloança d'una vida frugal, apareix el refús a combatre. Com bé observa Grimal¹⁴⁰, és la seva necessitat d'estimar el que el domina. Es revela i decideix no combatre (v. 53-56). Renuncia a la fortuna i a la glòria posterior que s'obté en els camps de batalla (v. 57-60)¹⁴¹. El plaer en aquesta ocasió, segons Grimal¹⁴², és el preludi a l'afecte. Tot gira entorn a la jove i per ella abandona el combat i les armes. Es crea un paisatge bucòlic i pròpiament virgilià, on no hi ha conflictes sinó camperols encarregats de les tasques pròpies del camp.

Per tant Tibul, per amor a la jove Dèlia, va voler renunciar a una glòria posterior, tan preuada per els romans. Una societat en què aquest fet es considerava un gran error: car s'havia entregat al poder d'una dona que finalment el va rebutjar.

Properci. La infelicitat, i els perills de l'amor

L'elegia I de Properci està dedicada al seu primer amor: Cíntia. Al v. 1 ja apareix el mot *prima* per a corroborar-ho. Es tracta d'un amor no correspost, turmentós i difícil, per això els moments de felicitat són tan celebrats. Tal com mencionen Moya i Ruíz¹⁴³ aquesta elegia programàtica ens presenta molts tòpics reconeguts i ja esmentats com la mirada i la relació amb el camí de l'amor, l'*obsequium*, la màgia a la que recorren els enamorats, l'ajuda dels amics, el viatge com evasió a la tristesa provocada per l'amor o el *praeceptor amoris* (el poeta que ensenya a estimar).

Al vers 5 trobem: *me docuit castas odisse puellas*. Degut a la condició benestant de Properci ell havia de relacionar-se amb joves castes i dignes. Tal com afirmen Moya i Ruíz¹⁴⁴ això podria semblar fins i tot insultant per a Cíntia. Però després de conèixer la seva estimada, ell renega de conèixer altres noies. Com ja s'ha esmentat Cíntia era una jove alliberada, experimentada i casada, per tant Properci no podia casar-se amb ella i per això predomina la condició d'amor furtiu.

Té als déus en contra: *cum tamen adversos cogor habere deos* ja que no li concedeixen les súpliques i Cíntia mai l'estima com ell a ella. En els versos següents el poeta recorre a l'*exemplum* mític de la història de Milanió, enamorat d'Atalanta, filla de Iaso, una jove aficionada a la caça de feres. Finalment el jove amb persistència va aconseguir l'amor d'Atalanta (v. 15: *potuit domuisse puellam*).

El déu Amor no l'ajuda i recorre a la màgia i a les fetilleres per tal d'aconseguir l'amor de Cíntia. Si elles ho aconseguissin creuria del tot en els poders dels encanteris (v. 23 *tunc ego crediderim vobis*). Finalment recorre a l'ajuda dels amics, demana que se l'emportin lluny on cap dona pugui trobar-lo, i així curar els mals que li ha causat l'amor (v. 30 *qua non ulla meum femina norit iter*). En els darrers versos de l'elegia, aconsella evitar l'amor, i renega de la deessa Venus, que no l'ajuda. És

¹³⁸ ARCAZ i RAMÍREZ, p. 159

¹³⁹ *Ibid.*

¹⁴⁰ GRIMAL, p. 190

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

¹⁴³ MOYA i RUÍZ, p. 150

¹⁴⁴ MOYA i RUÍZ, p. 150

aquí on trobem el *praeceptor amoris* ja que Properci empra la segona persona de plural per dirigir-se al públic que el llegeix.

Ovidi. Amor, humor i ironia

El poema que he triat per comentar és el 2, 12 que parla del triomf de l'amor en relació a l'estimada Corina. En aquest poema podem observar la relació del triomf amb el tòpic de la *militia amoris* en el qual s'entén la funció de l'amant com la d'un soldat.

En la primera estrofa, concretament al primer vers Ovidi menciona el llorer, una planta, les fulles de la qual servien per coronar els generals victoriosos en el camp de batalla. Ell ha vençut, però en l'amor, car ha aconseguit la seva estimada Corina. Es menciona al marit que la vigilava i també apareix l'obstacle de la "porta dura" (*paraclausithyron*) que impedeix la unió dels amants. Es tracta d'un tòpic molt recurrent també en Properci. Destaca el poeta que la victòria ha estat "pacífica" i relata el seu triomf amb vocabulari militar (muralles, fossars, fortaleces...) aplicat al seu tema: l'amor.

En les estrofes següents Ovidi compara la seva glòria amb la glòria del triomf de la guerra de Troia amb la diferència que el seu triomf és únic i no es pot compartir. Tal com observa González Iglesias: "Cuatro *exemple* mitológicos o legendarios- tres de ellos con la anàfora *femina*-, seguidos de uno tomado del mundo animal"¹⁴⁵. També apareix una referència al rapte d'Helena de Troia. Tal com afirma González "l'heroïna ovidiana resulta mitificada i es fa receptora de la insuperable bellesa d'Helena, justificació de la guerra entre Europa i Asia"¹⁴⁶. A part d'Helena es mencionen altres personatges mitològics i legendaris, concretament altres dones que han provocat conflictes militars. Després d'Helena apareix la descripció d'Hipodàmia, una jove que va provocar la lluita entre els Centaures i els Làpites¹⁴⁷. Lavinia, filla del rei llatí, també és esmentada, ja que fou el motiu de conflicte entre Turn, rei dels rútuls, i Eneas, el fundador de la nissaga romana. Una història narrada pel poeta Virgili, en una de les escenes finals de l'*Eneida*. Les dones Sabines, són esmentades a continuació. El seu rapte va provocar un conflicte ja que les dones sabines van ser segrestades pels fundadors de la ciutat de Roma.

En la darrera estrofa, seguint amb el vocabulari militar, Ovidi es descriu com súbdit de Cupido, déu de l'amor, i orgullós portador de seu "estendard".

Conclusions

En aquest treball s'observa com la temàtica amorosa i aquella relacionada amb el gaudi de la vida és molt present en una època concreta de la història de Roma, la *Pax Augusta*, ja no existia, en la mateixa mesura, la obligació de la guerra o el delit de lluitar. Òbviament aquest sentiment no era present en totes les classes socials, car tant els neotèrics com els elegíacs pertanyen a una classe social benestant, que els permet deslliurar-se de la preocupació tant econòmica com social. L'únic objectiu és l'*otium*, gaudir de la bona companyia, i la vida en una societat elitista, però reclosa en banquets i allunyada dels fòrums i els triomfs militars.

El predecessor en la poesia llatina de temàtica amorosa considero que és Gai Valeri Catul, un romàntic *avant la lettre*, per la seva sinceritat, concisió i vitalitat. Una obra intensa i hiperbòlica, tant per mostrar la felicitat, com el rebuig i la rancúnia que sent quan l'estimada el menysprea.

¹⁴⁵ GONZÁLEZ IGLESIAS, 2006, p. 257

¹⁴⁶ *Ibid.*

¹⁴⁷ *Ibid.*

Gràcies a benefactors que ajudaven a la tasca dels poetes, com Mecenàs o Messal·la, es podria creure que van néixer els cercles literaris, on diversos autors conreaven la poesia *ars gratia artis*.

Fent referència a l'amor, he pogut descobrir que és un sentiment tant humà que poques vegades es pot expressar amb paraules, i si s'aconsegueix, la forma literària ha de ser la poesia, en aquest cas l'elegia. Catul, Properci i Tibul, havent adquirit influències gregues però aportant moltes pròpies de la cultura romana expressen els seus sentiments d'una manera concisa i dolça que aconsegueix que el lector pugui copsar i identificar-se amb escrits del s. I d.C.

Ovidi és considerat el darrer dels poetes elegíacs, i sembla que quedi apartat del concepte d'amor que poden presentar Properci o Tibul. Ell va un pas més enllà i proposa qüestions més renovadores i fins i tot trenca tabús amb publicacions com l'*Ars Amandi*, que li van causar problemes tan greus com l'exili forçat. Sens dubte la poesia d'Ovidi destaca per la seva transgressió i trencament de normes i *clixés* en una societat marcada per l'aparença i les formes, on les dones no tenien veu, només aquelles de condició benestant. Tracta l'amor d'una manera diferent als altres poetes, no d'una manera solemne sinó més mundana, però igualment real. Ideòleg d'un nou concepte d'amor, destaca per a seva reflexió, profunditat i ironia.

Unes obres conservades per la tradició literària que van tornar a ressorgir en èpoques posteriors i van fascinar escriptors del Renaixement i el Romanticisme, com Lord Byron o Goethe. La figura de Catul va fascinar a molts autors però voldria destacar els poetes espanyols de la segona meitat del segle XX perquè com afirma Pérez García¹⁴⁸, Catul ha estat molt influent en la poesia de la generació del 50 (Brines, Gil de Biedma, Valente, etc.) i també en la del 70 (Villena, Colinas, Santana, etc.). Tots ells conreen un gènere conegut com «poesia de l'experiència» i han valorat en gran manera la vessant amorosa i eròtica de Catul, potser perquè un cop més el context històric permetia traduir i interpretar els versos del poeta sense censura.

Pérez García¹⁴⁹ fa una referència al retorn als clàssics: “Como decía Gil de Biedma a propósito de Cernuda, «buscar una tradición, unos maestros a imagen y semejanza de los versos que intentamos hacer»”¹⁵⁰.

No només en la literatura sinó també en la música Catul ha influenciat autors posteriors, Carl Orff realitza una cantata intitolada *Catulli Carmina* (Munich, 1943).

A l'actualitat aquesta influència i tradició que perviu s'observa també amb les poesie s d'Aurora Luque, on parafraseja a Safo o a Catul. Per tant la influència de Catul i dels Elegíacs ha estat mantinguda i molt preuada per la tradició.

Al llarg d'aquest camí ple de recerca i lectura he après a apreciar la poesia elegíaca no només com una forma sinó com una expressió en sí mateixa, en la qual cal aprofundir, aturar-se i comprendre el text, i així arribar a copsar que al llarg de la història l'essència d'un ésser humà enamorat sempre ha seguit models similars, o almenys la poesia així ho descriu.

¹⁴⁸ PÉREZ GARCÍA, N., “Catulo y los poetas españoles de la segunda mitad del s. XX”, p. 113.

¹⁴⁹ *Ibid.*

¹⁵⁰ *Ibid.*

Bibliografia

Edicions de poesia comentades

- ARCAZ, J. L., RAMÍREZ DE VERGER, A. (2015) *Albio Tibulo, Elegías amorias*. Madrid: Cátedra. Letras Universales.
- CANO ALONSO, Pedro L. (2016) *Properti Carmina. Las elegías de Propertio*, Ed. Centro de Lingüística Aplicada Atenea.
- FERNÁNDEZ CORTE, J. C. i GONZÁLEZ IGLESIAS J. A. (2016⁴) *Poesías de Catulo*. Madrid: Cátedra, Letras Universales.
- GONZÁLEZ IGLESIAS J. A. (2006⁵) *Amores · Arte de Amar. Ovidio*. Madrid: Cátedra, Letras Universales.
- SEVA, A. i VERGÉS, J. (1990²) *Poesies de Catul*. Barcelona: Fundació Bernat Metge.

Informació general sobre el tema de l'amor

- CUATRECASES, A. (2009) *Amor y sexualidad en la antigua Roma*. Madrid: Difusión Jurídica y Temas de Actualidad.
- GRIMAL, P. (2011) *El Amor en la Roma Antigua*. Madrid: Espasa Libros, S. L. U., Paidós.

Fonts clàssiques

- CICERÓ, M., *Discursos*. (2009) vol. XV. Barcelona: Fundació Bernat Metge.

Articles

- ARKINS, B. (2006) "A Reading of Latin Love Poetry." *Classics Ireland*, vol. 13, pp. 1–22., www.jstor.org/stable/25528441.
- CANO ALONSO, Pedro L., "Sobre los personajes de Propertio" *Faventia* 20/2, 1998 101-108
- COPLEY, Frank Olin. (1947) "Servitium Amoris in the Roman Elegists." *Transactions and Proceedings of the American Philological Association*, vol. 78, pp. 285–300. *JSTOR*, www.jstor.org/stable/283500.
- PÉREZ GARCÍA, N. (1996) "'Catulo y los poetas españoles de la segunda mitad del siglo XX", *Cuadernos de Filología Clásica. Estudios latinos*, n° 10, Madrid.

Manuals de literatura romana

- VON ALBRECHT, M. (19973) *Historia de la literatura romana*, vol. I, Barcelona: Herder.

Webs consultats

- Textos originals llatins a << The Latin Library >> :
<http://www.thelatinlibrary.com>

Annex

Annex 1. Relació de Safo i Catul (LI)

Ille mi par esse deo videtur,
ille, si fas est, superare divos,
qui sedens adversus identidem te
spectat et audit
dulce ridentem, misero quod omnis
eripit sensus mihi: nam simul te,
Lesbia, aspexi, nihil est super mi

lingua sed torpet, tenuis sub artus
flamma demanat, sonitu suo pte
tintinant aures gemina, teguntur
lumina nocte.
otium, Catulle, tibi molestum est:
otio exsultas nimiumque gestis:
otium et reges prius et beatas
perdidit urbes.

Em sembla igual a un déu, em sembla, si no és
una impietat, superior als déus, aquell qui, assegut
davant teu, et contempla fit a fit i escolta
el teu dolç riure, i això, dissortat de mi, em fa
perdre tots els sentits: car, bon punt t'he vist,
Lèsbia
no em resta ni un fil <de veu...>,

ans se'm trava la llengua, una flama subtil se
m'escampa pels membres, una remor em brunzeix
dins les orelles i una doble nit em cobreix els ulls.
L'oci, Catul, et neguiteja; en l'oci t'exaltes i
t'excites massa. L'oci, en altres temps, va perdre
reis i ciutats florents.

(Traducció d'Antoni Seva)

Annex 2. Poema amorós dedicat a Lèsbia. *Carmen* 5

Vivamus mea Lesbia, atque amemus,
rumoresque senum severiorum
omnes unius aestimemus assis!
soles occidere et redire possunt:
nobis cum semel occidit brevis lux,
nox est perpetua una dormienda.
da mi basia mille, deinde centum,
dein mille altera, dein secunda centum,
deinde usque altera mille, deinde centum.
dein, cum milia multa fecerimus,
conturbabimus illa, ne sciamus,
aut ne quis malus invidere possit,
cum tantum sciat esse basiorum.

Vivir, Lesbia, y amar. Vamos a ello.
Los chismes de los viejos amargados
nos tienen que importar menos que nada.
Puede ponerse el sol, salir de nuevo,
pero la breve luz de nuestros días
una vez que se apague, será de noche
que habremos de dormir, interminable.
Dame mil besos ya, dame cien luego,
y más tarde otros mil y otra centena,
y mil más y cien más, todos seguidos.
Y al fin, cuando sumemos muchos miles,
los desordenaremos. Ni siquiera
nosotros lo sepamos. Que no pueda
un envidioso echarnos mal de ojo
si conoce el total de nuestros besos.

(Trad. Fernández Corte y González Iglesias)

Annex 3. Poema de Catul. *Carmen* LXX

Nulli se dicit mulier mea **nubere** malle
quam mihi, non si se Iuppiter ipse petat.
dicit: sed mulier cupido quod dicit amanti,
in vento et rapida scribere oportet aqua

Dice mi novia que ella con ninguno
(que no sea yo) aceptaría acostarse,
ni aunque se lo pidiera el propio Júpiter.
Lo dice, pero todo lo que dice
una mujer al hombre apasionado
que la ama, mejor será escribirlo
en el viento, en el agua presurosa.

(Trad. Fernández Corte y González Iglesias)

Annex 4. Tíbul: *Elegia* I, 1

I

Divitias alius fulvo sibi congerat auro
 Et teneat culti iugera multa soli,
 Quem labor adsiduus vicino terreat hoste,
 Martia cui somnos classica pulsa fugent:
 Me mea paupertas vita traducat inert, 5
 Dum meus adsiduo luceat igne focus.

Ipse seram teneras maturo tempore vites
 Rusticus et facili grandia poma manu;
 Nec spes destituat, sed frugum semper acervos
 Praebeat et pleno pingui musta
 lacu. 10

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris
 Seu vetus in trivio florida sarta lapis,
 Et quodcumque mihi pomum novus educat annus,
 Libatum agricolae ponitur ante deo.
 Flava Ceres, tibi sit nostro de rure
 corona 15

Spicea, quae templi pendeat ante fores,
 Pomosisque ruber custos ponatur in hortis,
 Terreat ut saeva falce Priapus aves.
 Vos quoque, felices quondam, nunc pauperis agri
 Custodes, fertis munera vestra,
 Lares. 20

Tunc vitula innumeros lustrabat caesa iuvenco,
 Nunc agna exigui est hostia parva soli.
 Agna cadet vobis, quam circum rustica pubes
 Clamet 'io messes et bona vina date'.
 Iam modo iam possim contentus vivere
 parvo 25

Nec semper longae deditus esse viae,
 Sed Canis aestivos ortus vitare sub umbra
 Arboris ad rivos praetereuntis aquae.
 Nec tamen interdum pudeat tenuisse bidentem
 Aut stimulo tardos increpuisse
 boves, 30

Non agnamve sinu pigeat fetumve capellae
 Desertum oblita matre referre domum.
 At vos exiguo pecori, furesque lupique,
 Parcite: de magno est praeda petenda grege.
 Hic ego pastoremque meum lustrare
 quotannis 35

Et placidam soleo spargere lacte Palem.
 Adsitis, divi, neu vos e paupere mensa
 Dona nec e puris spernite fictilibus.
 Fictilia antiquus primum sibi fecit agrestis
 Pocula, de facili composuitque luto. 40

Non ego divitias patrum fructusque requiro,
 Quos tulit antiquo condita messis avo:
 Parva seges satis est, satis requiescere lecto
 Si licet et solito membra levare toro.

I, 1

Que otro riquezas de oro fulgente atesore en su
 casa
 y amplio terreno de arar pueda asimismo tener,
 que a él la zozobra continua amedrente si llega el
 peligro
 y el sueño quítele el son de la trompeta marcial.
 Lléveme a mí mi pobreza a través de una vida
 tranquila
 mientras que brille mi hogar con la fogata usual.

Yo plantaré, cual labriego, a su tiempo las vides aún
 tiernas
 y los frutales también con cuidadoso primor.
 No me abandone, Esperanza, mas siempre
 montones de trigo
 y densos mostos me dé en el colmado lagar.
 Pues me conmuevo si tiene algún tronco baldío en
 los campos
 o en el camino un mojón viejo guirnalda en flor
 y lo que sea ese fruto que el año que empieza
 produce,
 pongo de ofrenda a los pies de campesina deidad.
 ¡Oh rubia Ceres!, te doy de mi campo coronas de
 espigas
 para que puedan lucir en tu capilla al entrar.
 Póngase el rojo guardián asimismo en los huertos
 frutales:
 Priapo a las aves les dé miedo su áspera hoz.
 Hasta vosotros, custodios de un campo feliz en un
 tiempo
 y ahora ya pobre, tenéis, Lares, mi ofrenda también.
 [...]

No busco yo las riquezas ni el lucro que hicieron mis
 padres
 que a mi pariente de ayer trajo la mies de la troj.
 Poca cosecha es bastante, bastante es dormir en la
 cama
 y, si se puede, gozar sobre el asiduo jergón.
 ¡Cuán se agradece escuchar acostado los vientos que
 soplan
 y en el regazo gentil a nuestra amada tener
 o, cuando el Austro invernal ha vertido sus gélidas
 aguas,
 irse tranquilo a dormir viendo la lluvia caer!

Páseme a mí solo esto, y que próspero sea con
 justicia el que las Híades y el mar crespo consiga
 arrostrar.

¡Muera mejor el total de esmeraldas y de oro del
 mundo

Quam iuvat inmites ventos audire
 cubantem 45
 Et dominam tenero continuisse sinu
 Aut, gelidas hibernus aquas cum fuderit Auster,
 Securum somnos igne iuvante sequi.
 Hoc mihi contingat. Sit dives iure, furorem
 Qui maris et tristes ferre potest
 pluvias. 50
 O quantum est auri pereat potiusque smaragdi,
 Quam fleat ob nostras ulla puella vias.
 Te bellare decet terra, Messalla, marique,
 Ut domus hostiles praeferat exuvias;
 Me retinent vinctum formosae vincla
 puellae, 55
 Et sedeo duras ianitor ante fores.
 Non ego laudari curo, mea Delia; tecum
 Dum modo sim, quae segnis inersque vocer.
 Te spectem, suprema mihi cum venerit hora,
 Te teneam moriens deficiente manu. 60
 Flebis et arsuro positum me, Delia, lecto,
 Tristibus et lacrimis oscula mixta dabis.
 Flebis: non tua sunt duro praecordia ferro
 Vincta, neque in tenero stat tibi corde silex.
 Illo non iuvenis poterit de funere
 quisquam 65
 Lumina, non virgo, sicca referre domum.
 Tu manes ne laede meos, sed parce solutis
 Crinibus et teneris, Delia, parce genis.
 Interea, dum fata sinunt, iungamus amores:
 Iam veniet tenebris Mors adoptata
 caput, 70
 Iam subrepet iners aetas, nec amare decebit,
 Dicere nec cano blanditias capite.
 Nunc levis est tractanda Venus, dum frangere
 postes
 Non pudet et rixas inseruisse iuvat.
 Hic ego dux milesque bonus: vos, signa
 tubaeque, 75
 Ite procul, cupidis volnera ferte viris,
 Ferte et opes: ego composito securus acervo
 Despiciam dices despiciamque famem.

Annex 5. Properci: Amor per Cíntia. Elegia I, I

Cynthia prima suis miserum me cepit ocellis,
 contactum nullis ante cupidinibus.
 tum mihi constantis deiecit lumina fastus
 et caput impositis pressit Amor pedibus,
 donec me docuit castas odisse puellas 5
 improbus, et nullo vivere consilio.
 ei mihi, iam toto furor hic non deficit anno,
 cum tamen adversos cogor habere deos.
 Milanion nullos fugiendo, Tulle, labores
 saevitiam durae contudit Iasidos. 10
 nam modo Partheniis amens errabat in antris,
 rursus in hirsutas ibat et ille feras;

antes que, si he de partir, lloren las niñas por mí!
 Hónrate a ti guerrear, oh Mesala, por mar y por
 tierra
 para lucir tu blasón el enemigo botín.
 Tienenme a mí encadenado los lazos de hermosa
 muchacha
 y ante su puerta cruel cual vigilante me estoy.
 No busco yo, Delia mía, que nadie me alabe; pues
 mientras
 sólo conmigo tú estés, vago y ocioso he de ser.
 ¡Pueda mirarte, ojalá, cuando llegue mi hora suprema
 y a ti te pueda al morir casi sin fuerzas tocar!
 Tú llorarás y, al ponerme, mi Delia, en la pira ya
 ardiente,
 besos mezclados darás con lastimoso gemir.
 Tu llorarás: con el duro metal no está atada tu
 entraña
 ni tienes un pedernal en tu cordial corazón.
 Joven ninguno podrá regresar de aquel duelo
 llevando
 los ojos secos, ni aún chica que vuelva a su hogar.
 Tú sin faltar a mis Manes, perdona no obstante a tu
 pelo
 suelto y perdona también, Delia, a tu cara sin par.
 Mientras los hados nos dejan, los dos nuestro amor
 anudemos:
 ya revestida vendrá Muerte con su lobreguez,
 ya llegará la vejez inactiva y amar no podremos
 ni las lisonjas decir con el cabello tan gris.
 Ahora tenemos que usar de la Venus ligera y en
 tanto
 nos da vergüenza el romper puertas y gusta luchar.

ille etiam Hylaei percussus vulnere rami
 saucius Arcadiis rupibus ingemuit.
 ergo velocem potuit domuisse
 puellam: 15
 tantum in amore fides et benefacta valent.
 in me tardus Amor non ullas cogitat artes,
 nec meminit notas, ut prius, ire vias.
 at vos, deductae quibus est pellacia lunae
 et labor in magicis sacra piare focis, 20
 en agedum dominae mentem convertite nostrae,
 et facite illa meo palleat ore magis!
 tunc ego crediderim Manes et sidera vobis
 posse Cytinaeis ducere carminibus.
 aut vos, qui sero lapsum revocatis,
 amici, 25
 quaerite non sani pectoris auxilia.
 fortiter et ferrum saevos patiemur et ignes,
 sit modo libertas quae velit ira loqui.
 ferte per extremas gentes et ferte per undas,
 qua non ulla meum femina norit
 iter. 30
 vos remanete, quibus facili deus annuit aure,
 sitis et in tuto semper amore pares.
 nam me nostra Venus noctes exercet amaras,
 et nullo vacuus tempore deficit Amor.
 hoc, moneo, vitate malum: sua quemque
 moretur 35
 cura, neque assuetum mutet amore torum.
 quod si quis monitis tardas adverterit aures,
 heu referet quanto verba dolore mea!

No eludió Milanión esfuerzo alguno, Tulo, por
 vèncer la fiereza de la dura hija de Jasio. 10
 Pues ya erraba imprudente por los valles
 Partenios,
 como se enfrentaba con fieras hirsutas;
 él, incluso herido por la clava de Hileo,
 gimió su dolor por las rocas Arcadias.
 Pudo así dominar a la chica veloz: vale igual,
 en amor, seguir fiel que una hazaña.
 En mi caso, un Amor torpe ya no pergeña
 ardides,
 ni recuerda de antaño el buen senderó.
 Mas vosotras que fingís falaces que os lleváis a
 la luna
 y en fuegos brujos rezáis encantamientos,
 ¡cambiad, venga ya, el pensar de mi dueña, y
 lograd
 que su rostro palidezca más que el mío!
 Podré creer entonces que estrellas y torrentes
 sabéis controlar con los cantos Citenios.
 Vosotros, amigos, que tarde assistís mi caída,
 buscadle un remedio al mal de mi pecho.
 Candentes hierros crueles soportaré sin
 rendirme, mas dejad que mi ira se exprese en
 libertad.
 Llevadme por pueblos lejanos, llevadme por
 mares
 donde no haya mujer que siga mis pasos.
 Vosotros quedaos, que os presta atención dios
 amigo,
 y seguid siempre en pareja vuestro amor fiel.

 Me guarda esta mi Venus noches de amargura,
 y no me deja Amor momento en calma.
 Atentos, rehuid este mal: y vele cada uno por
 su amor de siempre sin cambiar de lecho.

 Quien a mis avisos preste oídos negligentes,
 ¡con qué dolor recordará mis palabras!

(Trad. Pedro L. Cano Alonso)

Annex 6 . *L'inesperada migdiada* poema d'Ovidi (I, V)

Aestus erat, mediamque dies exegerat horam;
adposui medio membra levanda toro.

pars adapertha fuit, pars altera clausa fenestrae;
quale fere silvae lumen habere solent,
qualia sublucent fugiente crepuscula Phoebos, 5
aut ubi nox abiit, nec tamen orta dies.
illa verecundis lux est praebenda puellis,
qua timidus latebras speret habere pudor.

ecce, Corinna venit, tunica velata recincta,
candida dividua colla tegente coma— 10
qualiter in thalamos famosa Semiramis isse
dicitur, et multis Lais amata viris.

Deripui tunicam—nec multum rara nocebat;
pugnabat tunica sed tamen illa tegi.
quae cum ita pugnaret, tamquam quae vincere
nollet, 15
victa est non aegre prodicione sua.
ut stetit ante oculos posito velamine nostros,
in toto nusquam corpore menda fuit.

quos umeros, quales vidi tetigique lacertos!
forma papillarum quam fuit apta premi! 20
quam castigato planus sub pectore venter!
quantum et quale latus! quam iuvenale femur!
Singula quid referam? nil non laudabile vidi
et nudam pressi corpus ad usque meum.

Cetera quis nescit? lassi requievimus ambo. 25
proveniant medii sic mihi saepe dies!

Hacia un calor ardiente y el día había
mediado.
Tendí para aliviarlo en el lecho mi cuerpo.

De la ventana una hoja estaba abierta,
la otra cerrada. Aproximadamente
como suelen tener la luz los bosques,
como alumbra el ocaso tenue cuando huye
Febo,
o cuando se ha marchado la noche y sin
embargo
no ha nacido aún el día. Esa luz
ha de ofrecerse a las muchachas tímidas,
de manera que espere hallar refugio
por allí su vergüenza recatada.

He aquí que Corina se presenta
por desceñida túnica velada,
cubriendo su cabello dividido
el blanco cuello, cual se cuenta que iba
la hermosa Semíramis al tálamo, y cual Lais
que fue amada por muchos.

Le arranqué la túnica —a pesar de que al ser
fina
no molestaba mucho. Mas peleaba
ella para cubrirse con la túnica.
Y, como peleara cual si no
me quisiera vencer, vencida fue,
sin disgusto entregándose ella misma.

¡Qué hombros, qué brazos vi y toqué!
¡La forma de los senos, qué apropiada
para ser apretada en la caricia!
Bajo el pecho perfecto
¡qué vientre liso! ¡Qué
extenso, qué precioso su costado!
¡Qué muslos juveniles!
¿Para qué ir parte a parte?
No vi nada que no fuera elogiabile, y
desnuda la apreté contra mi cuerpo.

¿Quién desconoce el resto? Fatigados
los dos nos entregamos al reposo.
¡Ojalá con frecuencia
los mediodías así se me presenten!

(Trad. J. A. González Iglesias)

Annex 7. Poema analitzat a l'apartat d'Ovidi on celebra l'amor amb Corina (II, 12)

Ite triumphales circum mea tempora laurus!
vicinus: in nostro est, ecce, Corinna sinu,
quam vir, quam custos, quam ianua firma, tot
hostes,
servabant, nequa posset ab arte capi!
haec est praecipuo victoria digna triumpho,
in qua, quaecumque est, sanguine praeda caret.
non humiles muri, non parvis oppida fossis
cincta, sed est ductu capta puella meo!

Pergama cum caderent bello superata bilistri,
ex tot in Atridis pars quota laudis erat?
at mea seposita est et ab omni milite dissors
gloria, nec titulum muneris alter habet.
me duce ad hanc voti finem, me milite veni;
ipse eques, ipse pedes, signifer ipse fui.
nec casum fortuna meis inmiscuit actis—
huc ades, o cura parte Triumphae meae!

Nec belli est nova causa mei. nisi rapta fuisset
Tyndaris, Europae pax Asiaeque foret.
femina silvestris Lapithas populumque biforem
turpiter adposito vertit in arma mero;
femina Troianos iterum nova bella movere
inpulit in regno, iuste Latine, tuo;

femina Romanis etiam nunc urbe recenti
inmisit soceros armaque saeva dedit.
Vidi ego pro nivea pugnantes coniuge tauros;
spectatrix animos ipsa iuvenca dabat.
me quoque, qui multos, sed me sine caede, Cupido
iussit militiae signa movere suae.

Rodead, triunfales laureles, mis sienes.
He vencido. Aquí está, entre mis brazos
Corina, que sufría la vigilancia
del marido, el guardián, la puerta dura,
(¡de tantos enemigos!), para que
ningún arte pudiera conquistarla.
Un gran triunfo merece esta victoria
en la que, como sea, no ha habido sangre.
No eran de poca altura las murallas,
ni pequeños los fosos que cercaban
la fortaleza, pero la muchacha
ha sido conquistada por mi táctica.

Cuando cayó vencida
Pérgamo por la guerra de dos lustros,
entre tantos como eran ¿qué porción
del mérito tocaba a los Atridas?
La gloria mía, en cambio, es exclusiva,
no la comparto con ningún soldado,
ni tiene otro el honor de los trofeos.
Para cumplir así yo mis deseos
he avanzado ejerciendo la tarea
del general y del soldado. He sido
yo jinete, yo infante, portaestandarte yo.
Y además la fortuna no ha añadido
su influencia a mis hazañas. ¡Ven aquí,
triunfo que mis desvelos han logrado!

Y no es nueva la causa de mi guerra
si no hubiesen raptado a la Tindárida,
Europa y Asia en paz habrían estado.
Una mujer lanzó a los rudos Lápitás
y al pueblo de dos formas a las armas
infamemente, tras servirse el vino.

Una mujer de nuevo provocó
que guerrearán de nuevo los troyanos,
justo Latino, dentro de tu reino.

Una mujer, recién fundada la Urbe,
con los romanos enfrentó a sus suegros
y dio lugar a luchas despiadadas.
Yo he visto que los toros se batían
por una nivea cónyuge: mirándolos
los incitaba la ternera misma.

También a mí Cupido, igual que a muchos,
-pero a mi sin dar muerte- me ha ordenado
que empuñe el estandarte de su ejército.

(Trad. González Iglesias)